

Раздел 4 ДВУСТОРОННИЕ ОТНОШЕНИЯ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ

А. Р. Әлімбаев

ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ АРАСЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ КЕЗЕНДЕГІ ӨЗАРА ҚАТЫНАСТАР: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Қазіргі орталық-азиялық аймақ экономикалық деңгейі әрқилы, азаматтық-қоғамдық даму деңгейі де біркелкі емес бірнеше мемлекеттердің орналасқан өңірі. Осы аймақтың құрамдас бір бөлігі болып табылатын Қазақ елінің бірегейлігі - оның еуразиялық геосаяси кеңістікте орналасқандығы, славяндық Солтүстік пен түріктік Оңтүстік, христиандық Солтүстік-Батыс пен конфуциандық-буддистік Оңтүстік-Шығыс, мұсылмандық Оңтүстік-Батыс арасындағы жанама үзбесі іспеттес.

Осындай геосаяси тұрғыда ұтымды аймақта орналасқан және кен байлығы жағынан да кенде емес Қазақстанмен өзара ынтымақтастығын жандандыруды мақсат тұтқан елдер қатарындағы Түркия Республикасы Қазақ елінің алғашқы тәуелсіздік сәтінен бастап өзара байланыстың қалыптасуы мен дамуына өте ынталы екендігін білдірген мемлекеттердің бірі.

Түркия - түркітілдес халықтар арасында оқ бойы озық тұрған ел болғанымен, жер байлығы жұтаңдау, этникалық қақтығыс жиі болатын ел, дегенмен қазір Түркия – саяхат саласын дамыта алған, мәдениеті жағынан да бірқатар елдерге өнеге бола алатын мемлекет.

Түркияның Қазақ елімен жақындығы оның тілі мен діні, мәдениеті мен этникалық түп тамырларының біртектілігінде. Сонымен бірге кезінде Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрі болған Қасым-Жомарт Тоқаевтың пікірінше, Қазақстанға Түркиямен жақын қарым-қатынаста болу өте маңызды мәнге ие. Оның пайымдауынша, тәуелсіздіктің алғашқы күндері-ақ қазақстандық дипломатия алдына Түрік Республикасымен саяси, экономикалық, мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықтың едәуір әлеуетін екіжақты тұрғыдан да, ЕҚЫҰ, ЭЫҰ шеңберінде де іске қосу міндеттері қойылған. «Түркияның мұнайды өз аумағы арқылы тасымалдау жобаларына қызығушылығы Қазақстанды транспорттық коммуникациялардың және әлемдік нарыққа шығудың балама арналарымен қамтамасыз ете алады.

Солтүстікатлантикалық одақты қамтитын бірқатар маңызды халықаралық ұйымдардың мүшесі болып келетін Түркиямен тығыз қарым-қатынастар Қазақстанға еуропалық құрылымдарға интеграция тұрғысынан маңызды», - деп көрсетеді [1].

Сол ретте түріктер де бәсекелестіктен гөрі ынтымақтастық тұжырымдамасын берік ұстап Еуразиялық экономикалық қоғамдастық және Шанхай ынтымақтастық ұйымы сияқты аймақтық ұйымдармен тығыз қарым-қатынаста болуға ұмтылғаны айқын. Орталық Азия елдерімен, сол құрамдағы Қазақстан Республикасымен жандандыратын ынтымақтастық аясының басым бағыт-бағдарын айқындайтын болсақ, бұл, біріншіден, адам құқы, заңның үстемдігі мен демократияландыру саласы, екіншіден, жастар мен білім беру мәселесі болса, үшінші сала экономикалық даму, сауда және қаржы салымы. Сондай-ақ Қазақстан өңірі ауылшаруашылық өнімдерімен де ерекшеленеді. Энергетикалық бағыт шеңберінде мүдделі елдер Каспий аумағынан энергия көзін тасымалдау арқылы өз қажеттілігін қамтамасыз ету мүмкіндігіне ие бола алады. Келесі бағыт лаңкестік пен экстремизмге, есірткі тасымалдауға қарсы бірлесе күресу және жалпы аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуі орталық-азиялық елдердің экономикалық өркендеуі үшін ауадай қажет. Қазақстандағы, жалпы Орталық Азиядағы тұрақтылық осы аймаққа мүдделі барлық елдер үшін тиімді болары сөзсіз. Бүгінгі күні Қазақстан мен Түркияның халықаралық және аймақтық ұйымдардағы үйлестірілген ұстанымдары Ауғанстан, Ирак және т.б. өзекті мәселелерде бір арнадан шығуда.

Соған орай Түркия Республикасы Қазақстанмен ынтымақтастықты тереңдете түсу мақсатында мәдени салада, ғылым мен техникада, түркі халықтарының алмасуын кеңейте түсу бағытында, ізгілікті саладағы байланысты дамыту үшін жағдай жасау қажеттігін қарастыруға назар аударады. Тіпті сонау 1992 жылы эко-

номикалық, мәдени және техникалық ұйым – Түріктік халықаралық кооперация агенттігі құрылған еді. Агенттіктің негізгі мақсаты аймақтағы елдерге әртүрлі саладағы жобалар мен бағдарламаларға оның ішінде ауыл шаруашылығы, білім беру, кіші және орта кәсіпкерлік, энергетика, саяхат және тағы басқа да түріктік көмекті тиімді үйлестіру болатын.

Екі елдің әртүрлі саладағы ынтымақтастығы қазіргі кезеңде өзінің тұрақтылығы мен екі ел басшыларының дәстүрлі түрде саяси, сауда-экономикалық және мәдени-гуманитарлы байланыстарды нығайтуымен ерекшеленеді. Аталған үрдістерге екі ел халықтарының бір-бірімен тарихи, мәдени және этно-діни жақындықтары да өзіндік жағымды әсерін тигізуде.

Қазақстан мен Түркияның стратегиялық серіктестер екендігі 2003 жылы мамыр айында Қазақстан басшылығының Түркияға жасаған ресми сапары барысында мәлімделінген болатын. 2004 жылғы маусымдағы Ыстамбұл қаласында өткен НАТО саммиті барысында, сондай-ақ 2005 жылғы 25 мамырда «Баку-Тбилиси-Джейхан» мұнай құбырының әзірбайжандық бөлігінің іске қосылу салтанаты кезіндегі екі-жақты кездесулер барысында серіктестік жаңа серпінге ие болды.

Түркияның саяси жетекшілері де Қазақстанды Орталық Азиядағы саяси және сауда-экономикалық саладағы сенімді әріптесі деп санайтындықтарын мәлімдейді.

Қазақстан Республикасының Парламентінің депутаттары алдында Түркия Республикасының Президенті Абдулла Гүл жаңа Жібек жолын жаңғыртудың тарихи рөліне екі елдің ие екендігін жария еткен болатын. Ол өз сөзінде: «Түркия мен Қазақстанға жаңа көліктік байланыс және энергетикалық дәліздерін дамыту ісінде маңызды рөл мен тарихи жауаптылық жүктелуде. Яғни, жаңа Жібек жолын жаңғырту Еуропа мен Азияны, Батыс пен Шығысты өзара жақындатады, аймақ елдерінің экономикасының, олардың әл-ауқатының дамуына үлесін қосады», - деген [2]. Оның пікірі бойынша, Қытай мен Қыр Шығысты Еуропа нарығымен байланыстыратын Баку – Тбилиси – Карс темір жолының жобасын Қазақстанның көмегімен жүзеге асырғаннан соң тарихи Жібек жолын жаңғыртуда маңызды қадам жасалынады.

Қазақстан мен Түркия арасындағы өзара қатынастардың маңызды салаларының бірі әскери және әскери-техникалық ынтымақтастық болып табылады. 2005 жылдың 13-15 маусымында Түркия Республикасының Бас штабының басшысы Х.Өзкөк Қазақстанға ресми сапармен

келсе, өз кезегінде Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрі М.Алтынбаев 2006 жылы 28-29 маусымда Анкарада ресми сапармен болып қайтты. Сапарлар барысында тараптар әскери-техникалық ынтымақтастықты нығайту қажеттілігі жөнінде келісімге келіп, сонымен бірге қорғаныс саласындағы екі елдің бірлескен өнеркәсібі жөніндегі мүмкіндіктерді қарастырып болатын.

Екі ел арасындағы сауда-экономикалық қатынастар да жедел қарқынмен даму үстінде. Түркия Республикасы Үкіметі жанындағы Сыртқы сауда жөніндегі агенттік мамандарының сараптамасына жүгінетін болсақ, Қазақстан экономикасының даму қарқыны түркиялық іскер ортаның біздің елге деген қызығушылығын арттыра түсуде. Түріктік өндірушілердің экспорттық тауарлар атауларының ұлғаюы елге қажетті шикізат көздерін шет елдерден әкелуге мәжбүрлеуде. Бұл Қазақстан мен Түркия арасындағы сауда айналым көлемінің қатынастарының өзгеруіне ықпал етуде. Егер 2001 жылы Түркияның Қазақстанға деген экспорты бізден Түркияға кететін тауарларымыздан басым болса, енді 2002 жылдан бастап бұл қатынас біздің пайдамызға қарай ауыса бастады. Әрине, экспорт-импорттық іс-әрекеттер қазақстандық тарап пайдасына жағымды болғанымен, біздің Түркияға жіберілетін экспорттың басым бөлігі шикізаттық сипатта (астық, мұнай, газ, көмір, металл және т.б.). Ал Қазақстанға жіберілетін түріктік экспорт өнеркәсіптік тауарлардан тұрады (металл және пластик өнімдері, жиһаз, тоқыма, тұрмыстық химия және т.б.). Дегенмен, ҚР статистика жөніндегі агенттігінің мәліметі бойынша 2006 жылдың қаңтар-тамыз айларындағы екі ел арасындағы сауда айналым 478,8 млн долл. құраса (экспорт – 136,6 млн, импорт – 342,2 млн), ал 2005 жылы – 556,9 млн долл. (экспорт -157 млн, импорт – 399,9 млн), 2004 жылы – 489,5 млн долл. (экспорт – 147,1 млн, импорт – 342,4 млн) [3]. Елдер арасындағы сауда-экономикалық байланыстардың дамуына қазақстандық-түріктік Үкіметаралық экономикалық комиссияның қызметі де өзіндік үлесін қосып келеді.

Сонымен бірге Түркия мұнай өндіру, қуат көздерін, мұнай, газ және т.б. тасымалдау саласындағы жобаларға ерекше көңіл бөлуде. Сол бағыттағы Баку-Тбилиси-Джейхан құбыры жобасының белсенді қатысушысы болып табылады. Бұл жобаға 2006 жылдың мамырында Қазақстан жағы да қосылған болатын. Қазақстан мен Түркия Қара теңіз жағалауында мұнай өңдеу зауыттары құрылысы жөнінде келісім-

шартқа отырды. Яғни, осы мұнай өңдеу зауыттары қазақстандық мұнаймен қамтамасыз етілуге тиіс. Бұл шикі мұнайды Новороссийскіден Түркияға тасымалдап, сол жерде өңделген өнімді сатуға мүмкіндік береді. Қазақстандықтардың пікірі бойынша, мұнайды өңдеу зауыттарының құрылысы Босфор бұғазының өткізу қабілеттілігінің жеткіліксіздігіне байланысты мәселені шешуге мүмкіндік туғызады.

Осындай негізде қалыптасқан қазақ-түрік ынтымақтастығын екі ел басшылығы соңғы кезде одан да берік нығайта түсуге бағыт ұстады. Оған екі ел арасындағы қатынастар деңгейі куә. Қазақстан мен Түркия арасындағы қарым-қатынастың өн бойына «аға-інілік» емес, тең әріптестік арқау болып тартылып, желі болып есіліп жатыр. Бұған Елбасының былтырғы Түркияға сапары кезінде екі елдің Стратегиялық әріптестік туралы келісімге келуі айғақ.

2009 жылғы 29 қаңтарда Бүкіләлемдік экономикалық форум аясында Қазақстан Президенті Н. Назарбаев бірқатар екіжақты кездесулер өткізді. Сондай кездесулер кезінде мемлекет басшысы Түркия Премьер-министрі Реджеп Эрдоғанмен бейресми кездесу өткізген болатын. Екіжақты сұхбат барысында екі ел арасындағы мәдени-гуманитарлық қатынастарды дамыту мәселесіне айрықша мән берілді. Екіжақты қатынастардың тығыз дамуына 2009 жылғы 3 қазан күні Нахчыван қаласында (Әзірбайжан Республикасы) өткен түркітілдес мемлекеттер басшыларының IX саммиті де өзіндік үлес қосты.

Бұл саммитте Қазақстан Президенті Н. Назарбаев, Әзірбайжан Президенті И. Әлиев, Қырғызстанның сол кездегі президенті Қ. Бакиев және Түркия Президенті Абдулла Гүл этникалық, тарихи және мәдени түбірлері ортақ серіктес елдердің даму болашағын талқылау үшін кездескені белгілі. Өз сөзінде Қазақстан Президенті қазіргі уақытта Анталияда өткен (Түркия Республикасы) VIII саммитте Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан және Түркия Парламенттері қабылдаған жалпытүркілік құрылымды құру жөніндегі шешім орындалып жатқанын және түркітілдес мемлекеттердің Парламенттік Ассамблеясы құрылғанын атап өткен еді. Сол ретте Н. Назарбаев «Түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастық Кеңесін (Түркі Кеңесі) – жаңа өңіраралық ұйымды» қалыптастыру бастамасын дамытуды ұсынған болатын. Ал қазан айының 22 күні Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Түркия Республикасына ресми сапармен келуі - екі ел

арасындағы ынтымақтастықтың жоғары деңгейде екендігінің айғағы. Бұл ресми сапар барысында Қазақстан мен Түркия мемлекеттерінің басшылары, ең алдымен, Анкара қаласындағы Ататүрік мемориалды кешенін аралап, Түркия мемлекетінің негізін қалаушы әрі тұңғыш Президенті Мұстафа Кемал Ататүрік кесенесіне гүл себетін қою рәсіміне қатысады. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаев Түркия Республикасының Президенті Абдолла Гүлмен шағын құрамда кездесті. Кеңейтілген құрамдағы келіссөздерден кейін мемлекет басшылары екіжақты құжаттарға, атап айтқанда, Қазақстан Республикасы мен Түркия Республикасының арасындағы Стратегиялық әріптестік туралы Шартқа қол қойды. Бұл құжатқа қол қою барысында Абдолла Гүл стратегиялық әріптестік туралы шарт түркітілдес мемлекеттердің ішінде бірінші болып Қазақстанмен жасалынғанын атап өткен еді.

Сонымен қатар екі ел Үкіметтері арасындағы ғылым мен техника, туризм, қоршаған ортаны қорғау салаларындағы ынтымақтастық туралы Келісімдерге қол қойған болатын. 23 қазанда Қазақстанның Елбасы Анкара қаласында ТҮРКСОЙ халықаралық ұйымының штаб-пәтерінде болып, ұйым жұмысымен танысқан еді. Ресми сапар барысында Қазақстан басшысы №1 Анкаралық индустриалды аймағындағы нысандармен, «Арчелик-Бико» электр-техникалық зауыттың өнімдерімен танысуы екіжақты қатынастарға өзіндік зор үлес қосары хақ.

Ал 2010 жылғы мамырдың 24 күні Қазақстанға ресми сапармен Түркия Республикасының президенті Абдулла Гүл келгенде оны Шымкент әуежайында Елбасы Н. Назарбаевтың өзі қарсы алды. Бұл сапардың нәтижелері екі ел арасындағы қатынастардағы өзекті мәселелер мен болашақ дамудың айнасы іспеттес.

Түркия Республикасының Президенті Абдулла Гүл Қазақстанға ресми сапары бағдарламасын барлық түркі халқына қасиетті орын болып табылатын Түркістандағы Қожа Ахмет Яссауи кесенесіне барудан бастады. Онда екі ел басшылары жерленген бабалар рухына тағзым етті. Қазақстан Президенті Н. Назарбаев пен Түркия президенті Абдулла Гүл Түркістанға жасаған сапарларының барысында Қ.А. Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің студенттерімен және оқытушы-профессорлар құрамымен кездесті. Оқу орны мәдениет орталығының үлкен залында Түркия президенті Абдулла Гүл мырзаға Қ.А. Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің құрметті профес-

соры атағының берілгені туралы диплом табыс етілді. Оқу орнының және Қазақстанның басшылығына алғысын білдірген Абдулла Гүл мырза өз кезегінде Нұрсұлтан Назарбаевқа биліктің ежелгі белгісін – асатаяқты (скипетр) табыс етті. «Сіз – Ұлы Ақсақалсыз. Мен мұны барша түрік елдерінің атынан, түркітілдес халықтардың көшбасшысы деп танудың белгісі ретінде айтып отырмын және бұл скипетр ежелгі түріктердегідей, сіздердің егемен мемлекеттеріңіздің бірінші тұлғасының белгісі болсын», – деді А.Гүл өз сөзінде. Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Қазақстан мен Түркияның бірлескен күш-жігерінің арқасында құрылған және ол бүгінде түркітілдес мемлекеттердің арасында халықаралық мәртебеге ие алғашқы халықаралық жоғары оқу орны болып табылады. Университеттің ерекшелігі – онда замана талаптарына сай жоғары білікті мамандар тәрбиеленуде. «Осынау оқу орнының барша түркітілдес халықтардың отаны болып табылатын Түркістандағы табысты жұмысы Қазақстан мен Түркияның арасындағы байырғы достастық және серіктестік қарым-қатынастардың белгісі болып табылады. Және сіздер, осынау оқу орнын әлемдегі ең үздік университетке айналдыру үшін барлық жағдайды жасауларыңыз керек», – деді Н. Назарбаев студенттермен және оқытушылармен болған кездесуде.

«Біз өз тарапымыздан университеттің білім беру және ғылыми бағыттағы жұмыстарына жан-жақты қолдау көрсетуге уәде береміз», – деді А.Гүл.

Осыдан он тоғыз жыл бұрын Қазақстан мен Түркия елінің және түркітілдес халықтардың туыстық, достық қарым-қатынасын нығайту мақсатында құрылған Қазақ-түрік халықаралық университеті бүгінде еліміздегі іргелі оқу ордаларының бірі болып саналады. Қазір мұнда әлемнің он төрт елінен келген жиырма бір мың студент білім алады. Кездесу барысында екі ел басшылары жаңадан салынатын бір мың сегіз жүз елу студентке арналған тағы бір оқу ғимаратының және аса бай кітап қоры жасақталатын кітапхананың іргетасына белгі құты қалдырды. Қазақ-түрік университеті бүгінде түркі әлемі мемлекеттері арасындағы жағрапиялық қашықтықты қысқартып, бауырлас елдерді бір-біріне жақындата түсті деді Абдулла Гүл.

Ресми сапар барысында екі ел басшылары Астананың Бейбітшілік және келісім сарайында «Түркі өркениеті: дәуірлерді жалғаған өзек» атты Халықаралық еуразиялық конгресінің

жұмысына қатысты. Форумға алыс және жақын шет елдерден келген тарихшы, саясаткер, әлеуметтанушы, тіл саласының ғалымдары қатысты. Барлығы 350-ден астам белгілі ғалымдар бас қосса, соның елуі шетелдік ғалымдар болды.

Н.Назарбаев өз сөзінде атап өткендей, Түркі академиясын құру уақыт талабынан туындап отыр. Жаңа бірегей ғылыми-зерттеу орталығы соңғы бес жүз жылда жоғалған түркі әлемінің бірлігін қалпына келтіруде үлкен рөл ойнауы тиіс. Мемлекет басшысы бұдан былай археология, этнология, түркітану және әдебиет саласында зерттеулермен айланысып жүрген ғалымдар бір шаңырақ астында жұмылып жұмыс істейтініне сенім білдірді. Өз кезегінде Түркия Республикасының Президенті Абдулла Гүл қатысушыларды түркі өркениетінің рухани, дүниетанымдық дамуындағы осы бір маңызды шарамен құттықтады.

Бас қосу барысында ғалымдар қоғамдағы ұлтаралық және дінаралық қарым-қатынастарды қалыптастыру тәжірибесіне де тоқталды. Әсіресе демократия қағидаларын одан әрі жетілдіру, елдердің тәуелсіз мемлекеттерді қалыптастыру жолындағы жетістіктерін дәріптеу мәселелеріне баса көңіл аударылды. Түркі өркениетінің тарихына және оның қазіргі кезеңдегі дамуына өзіндік баға берілді.

Астанадағы келіссөздер барысында Қазақстан Президенті Н. Назарбаев Түркиямен экономикалық ынтымақтастықтың жаңа деңгейдегі арнайы бағдарламасын алға тарта отырып, түрік инвесторларының қазақстандық экономикаға құйған инвестициясы 2,5 млрд доллардан асып түскендігін жеткізді. Сондай-ақ қазақстандық кәсіпкерлер де түркиялық нарықты игеріп, осы ел экономикасының гүлденуіне 1 млрд доллардан астам инвестиция бағыттаған. «Біз энергетика, транзит, көлік, ауыл шаруашылығы салаларында ынтымақтасудамыз, – деді жоғарғы деңгейдегі келіссөздерден кейін ұйымдастырылған бірлескен баспасөз мәслихатында Президент Н.Назарбаев. – Әскери-техникалық бағыттағы ынтымақтастығымыз да зор әлеуетке ие. Құрылыс, сондай-ақ кәсіпкерлік салаларындағы көпжақты қарым-қатынасты да әрі қарай дамытуға дайынбыз».

Өз кезегінде Түрік басшысы екі ел арасындағы ынтымақтастықтың, әсіресе құрылыс саласында, мұнай-газ секторында, көлік кешенінде қанат жайып отырғандығын атап өтті. Ақордадағы екі ел өкілдерінің қатысуымен өткен кеңейтілген келіссөздер барысында мемлекет басшысы: «Жаһандық қаржы-экономика-

лық дағдарыс біздің елдер арасындағы сауда айналымын біраз төмендетті, 2008 жылы өзара тауар айналым 2,9 млрд долларды құрады. 2009 жылы ол \$1,4 млрд-қа дейін төмендеп кетті. Биылғы жылы біз тауар айналым деңгейін қалпына келтіріп, өзара сауда-саттықты арттыруымыз керек», - деген болатын. Енді, міне, қарым-қатынастардың жаңа деңгейі белгіленуде, ол Қазақстан мен Түркия арасындағы өзара сауда айналымы \$10 млрд-қа жеткізілуі тиіс, яғни Түркия Республикасы Қазақстанның жетекші сыртқы экономикалық әріптестерінің алдыңғы қатарында қала бермек.

Қазақ-түрік бизнес форумына қатысқан Елбасы Н.Назарбаев Қазақстанда 1500-ге тарта түрік компаниялары жұмыс істеп жатқанын еске сала келіп: «Түрік капиталының қатысуымен құрылыс, тоқыма, металлургия салаларында елеулі жобалар жүзеге асты», - деген еді. Қазақ-түрік бизнес форумында жалпы сомасы жарты млрд доллар болатын нақты келісімдерге қол қойылды. «Бұл - осы сапардың және бүгінгі келіссөздердің нақты нәтижесі!», - деп бағалады Н.Назарбаев. Екі ел арасындағы ынтымақтастықтың аясын айқындау үшін осы қазақ-түрік бизнес форумына қатысқан компаниялардан-ақ көруге болады. Мұнда екі елдің құрылыс саласы мен құрылыс материалдарының өндірісі, ауыл шаруашылығы, тамақ өнеркәсібі, машина жасау, орман шаруашылығы, тоқыма және дайын киім өндірісі, кеме жасау, мұнай химиясы салаларында жұмыс істейтін екі елдің 300-ден астам компаниясы қатысқан болатын. Екі елдің ынтымақтастығының болашағы Түркия Президентінің форумда алға тартқан ой-ниеті шеңберінде айқындалған: «Біз сіздердің елдеріңізде бұдан да көп жұмыс істеуге, ендігі игерген салаларда ғана емес, жаңаларында да бұдан да көп жобаны жүзеге асыруға құлықтымыз!». Абдулла Гүл түркиялық бизнесмендерді қазақстандық тау-кен өнеркәсібіне, маркетинг, көлік және логистика салаларына, темір жол құрылысына, банк секторына назар аударуға шақырды. Болашақ қазақ-түрік ынтымақтастығына қатысты мәселелерді шешуге арналатын жиын туралы Абдулла Гүл: «Жаңа, жеке кездесуімізде Түркі ынтымақтастығы кеңесінің отырысын тамыз айында Ыстамбұлда өткізу туралы шешім қабылдадық және біз енді осыған қажетті шараларды атқара бастаймыз», - деді.

Астанада өткен Түркі әлемі сәулетшілері мен қала құрылысшыларының III құрылтайында «Қазақстан - тек қана Азияның жүрегі емес, ол сондай-ақ осы аймақтың маңдайындағы жарқыраған жұлдызы! Мұны тек Қазақстан ғана

мақтан тұтпайды, мұны біз - Түркия да мақтан тұтамыз!», - деді Түркия президенті Абдолла Гүл [4].

2010 жылдың желтоқсан айында Түркия елінде болған Қазақстан премьер-министрінің сапары барысында екіжақты ынтымақтастықтың нығая түсуінің нәтижесінде бірқатар келісімдер жасалынды. Олардың ішінде Түркияның астық қоймаларын жабдықтаушы жетекші A-D Imalat компаниясы елімізге осы салада 5 млн АҚШ долларын салуды ұйғарды. Түріктік Tongun полимер заттарын шығаруға Шығыс Қазақстан облысының кәсіпкерлерімен бірлесе жұмыс жасауға қызығушылық танытты. Түрік және италяндық компаниялар Қазақстан аумағында бірлескен жобаларды жүзеге асыру үшін \$5,5 млрд-тан астам инвестиция салуға ниет білдірді. Олардың қатарында италяндық Parigi Group және түріктік Uzman Yatirim Holding компаниялары да бар.

2011 ж. 17 қаңтар күні Алматы қаласында Қазақстандық-түріктік кәсіпкерлер Ассоциациясының («КАТИАД») қатысуымен өткен басқосуда екіжақты сауда-экономикалық қатынастардың өзекті мәселелері талқыланды. Екі елдің өзара қатынасын нығайтуда сауда-экономикалық ынтымақтастықтың мәні ерекше екендігін атай келе, оның басты міндеті өзара сауда көлемін арттыра түсуде, сол ретте 2010 жылдың қорытындысы бойынша бұл көрсеткіш 3,170 млрд АҚШ долл. құрады.

Ал Қазақстан мен Түркияның өзара әрекеттестігі жөніндегі мәселе 2011 ж. 7 ақпанында Астана қаласында Қазақстан мемлекет хатшысы, сыртқы істер министрі Қ.Саудабаев пен Азиядағы өзара ықпалдастық пен сенім шаралары жөніндегі кеңестің атқарушы директоры, елші Чинар Алдемирмен болған кездесуде талқыланды. Екі елдің ынтымақтастығының кең аясын атай келе тараптар екіжақты байланыстарды әлі де нығайта түсу жолында өзара бірлесе ұмтылатындықтарына сенім білдірді.

Түркия президенті Абдолла Гүл 2010 ж. Астанаға келгенінде Қазақ елі мен өз елі туралы айтқанда, жоғары мәртебелі мейманымыз: «Тамыры терең қос бәйтеректің нөсер жауындарға шайылмай, дауылдарға шайқалмаған қайратты діңгектері бүгінде көк нұрына шомылуда», - деп толғаған еді. Түбі бір түркі елдерінің ішіндегі алыбы саналатын осы елмен одақтасуды Алаш асылдары армандаған екен. Түбі бір түркі елдерінің жақындасуын енді ештеңе тоқтата алмаса керек.

1. Токаев К. Дипломатия Республики Казахстан. Астана, 2001. С.33.

2. Турция и Казахстан создадут новый Шелковый путь //news.mail.ru/inworld/kazakhstan

3. Сотрудничество Республики Казахстан с Турецкой Республикой //http://www.mfa.gov.kz

4. Сенбай Е., Шәріп А. Қазақстан - Азияның жүрегі, аймақтың жарқыраған жұлдызы! //thenews.kz

В данной статье автор анализирует взаимоотношения между Республикой Казахстан и Турецкой Республикой за последние годы. Так как на современном этапе стреми-

тельно развиваются торгово-экономические связи между Казахстаном и Турцией. Сотрудничество осуществляется как на двусторонней основе, так и в рамках региональных экономических интеграционных группировок. О стратегическом характере взаимоотношений Казахстана и Турции свидетельствует интенсивность и уровень контактов.

This article is devoted to the cooperation between Republic of Kazakhstan and Turkey. Author tries to open economic aspects. Relations between these two republics develop very intensive.

Қ. Ә. Жүніс

ТАЯУ ШЫҒЫС САЯСАТЫНДАҒЫ ҚР БАҒЫТЫ

Жаһандану үрдістері жүріп жатқанда транс-үлттық экономикалық өзара байланыстардың қалыптасқан, халықаралық қатынастардың жаңа өлшемдер пайда болған жағдайда әлемдік дәлелденген мұнай қорының 43,9%-ына және табиғи газдың 15,5%-ына ие Парсы шығанағының араб монархиялары соңғы онжылдықта аймақтық кеңістіктен әлемдік экономика мен таяушығыстық саясаттың орталығына қарай назарын шоғырландырды. Өзінің ерекшелігі арқасында Парсы шығанағы жер шарының стратегиялық маңызды аймағы болып отыр.

Америка экономикасы басынан өткізіп жатқан дағдарыс алдындағы жағдайдан шығу жолдарын таңдауды АҚШ-тың жаңа Ұлттық қауіпсіздік стратегиясы айқындады. Әлемнің өзекті қор аймақтарына бақылау орнатып, өздеріне тиімді баға орнату мәселесін Вашингтон басым түрде әскери күш көмегімен шешуді көздеді.

Еске сала кетуіміз керек, Екінші дүниежүзілік соғысы аяқталғаннан кейін Таяу және Орта Шығыстағы Вашингтонның стратегиясы мен саясаты әлемнің осы аймағында экономикалық, саяси және әскери-стратегиялық ұстанымдарын кеңейтуге бағытталды.

Парсы шығанағы аймағында геостратегиялық жағдайдың өзгеру үрдісі Ирақтың Араб бұғазында орналасқан араб монархиялары елдерімен қарым-қатынасының дағдарысы нәтижесінде басталды. 1990 жылы Ирақ-Кувейт дағдарысы сахнаға шықты. Кейін БҰҰ-ның Саддам Хусейнді оккупацияланған Кувейт аймағынан Ирақ әскерін шығарту үшін бірқатар сәтсіз талпыныстары, АҚШ қарамағында антиирақтық

коалиция мен көпұлтты күштердің құрылуы, нәтижесінде «Шөл дауылы» - АҚШ пен оның одақтастарының Кувейт аймағын босату бойынша іс-қимылдар орын алды.

Сол уақыттан бастап бүгін әлем Ирақ айналасындағы кезекті дағдарыспен бетпе-бет кездесіп отыр.

2001 жылғы қыркүйекте Бүкіләлемдік сауда үйінің алып ғимаратына және Пентагонға бір уақытта жасалған лаңкестік әлемге өз әсерін тигізді. Бұл оқиға әлемдік теке-тірестің шегіне жеткендігін айғақтады. Кейбір сарапшылар бұл құбылысты «үшінші дүниежүзілік соғыс» немесе «симметриялық соғыс» деп те атады. Бұл құбылыстың басты ерекшелігі өте аз күшпен, аз ғана шығынмен, мардымсыз қормен орасан зор шығын келтіруге болатындығы айғақталды. 11 қыркүйектегі лаңкестік іс-әрекетке он шақты террорист, жүз мыңға жуық доллар шығындап, АҚШ-қа үш мың адам, бірнеше миллиард доллар материалдық зиян келтірді. Сонымен қатар Америка қоғамына келген қорқыныш пен үрейдің, қауіпсіздікті күшейтуге жұмсалған қосымша шығындардың көлемін ақшамен есептеу қиын.

АҚШ әлемдік басшылық саясатын біртіндеп іске асырып жатса да, әлемдік терроризм үрдістері толастар емес. Терроризм тарихына көз салсақ, бұл құбылыс Ресей мен Еуропа елдерінде басталғанын байқаймыз. Қазір, өкінішке орай, терроризмді әлемдік қауымдастық ислам дүниесімен тікелей байланыстырып отыр.

XXI ғасыр басында терроризмге қарсы күрес ұранын бетке ұстаған АҚШ-тың «жаңа отарлау саясаты» басталды. Алдымен, 2002 жылы